

Mit veszített Magyarország Trianonban?

Az Osztrák–Magyar Monarchia vesztésként került ki az első világháborúból. A katonai vereségnek súlyos politikai következményei voltak. 1918 őszén világossá vált, hogy a történelmi Magyarország államegységének megőrzését drámai veszélyek fenyegetik. Teleki Pál kezdeményezésére három magyar geográfus, Bátky Zsigmond, Kogutowicz Károly és Littke Aurél 1918 októberében arra az elhatározásra jutott, hogy

olyan néprajzi térképet terveznek, mely a Kárpát-medence nemzetiségi viszonyait részletesen bemutatja. Buday László, a Statisztikai Hivatal elnöke pedig hazánk statisztikai adatainak összeállításával olyan anyagot kívánt készíteni, amely minden szempontból bizonyítja a történelmi Magyarország államegysége fenntartásának szükségességét. Ezzel a két indítvánnyal magyar részről megkezdődött a felkészülés a béketárgyalásokra.

A TÉRKÉPEK IGAZSÁGAI

A térképek a béke-előkészítés során többször kerültek a döntéshozók figyelmének fókuszába. Sajnálatos, hogy a valóság tényei elsikkadtak az igen hatékony érdekérvényesítő képességű román küldöttek által prezentált jegyzékek között. A románok – számukra igen előnyösen – olyan módszereket alkalmaztak az erdélyi román nemzeti térképi ábrázolásában, amelyek alkalmasak voltak a távoli döntéshozók megtévesztésére. Tényszerűen nem voltak hamisak a térképeik, de nem a valóságot mutatták be, hanem az általuk sugallt román dominanciát kívánták megerősíteni.

A gyéren lakott Déli-Kárpátok vonulatait, a Fogarasi-havasokat, a Párengot, a Retyezátot – ahol a magashegységi régiókban mindössze néhány ezer román pásztor élt – több ezer négyzetkilométernyi összefüggő románlakta területként ábrázolták, tekintet nélkül az igen alacsony népsűrűsége. A tekintélyes, szembeötlő román foltok mellett eltörpült a városokba tömörült, igen kis területen élő magyarság pontszerűen kicsiny térségre kiterjedő ábrázolása. Például a Kolozsváron élő több mint százezer magyar megjelenítése ezeken a román térképeken parányi kis pont volt. A népszerűség számáránnyát tükröző ábrázolási módszerével

Teleki Pál Vörös térképe sokkal reálisabban tükrözte a valóságot.

A románok a székelyeket és a magyarokat két külön nemzetiségként tartották számon, figyelmen kívül hagyva, hogy azonos nyelvet beszélnek, s történelmi összetartozásuk, közös múltjuk, közös érdekeik megkérdőjelezhetetlenek.

Senki előtt nem volt titok, hogy a Felvidék, valamint Erdély és a Délvidék külföldi csapatok által történt megszállása baljós következményekkel járhat. A magyar államhatalom pozíciói a Felvidéken, Erdélyben és a Délvidéken végzetesen meggyengültek.

A magyar társadalom minden rétege – világnézetétől és politikai pártállásától függetlenül – nagy aggodalommal tekintett a jövőbe. Érdemes felidézni gróf Károlyi Mihálynak, a Magyar Népköztársaság ideiglenes elnökének 1919. március 2-án Szatmárnémetiben tartott emlékezetes beszédét. Nem véletlen, hogy ebbe a városba látogatott, mert itt volt a Székely Hadosztály parancsnoksága. A beszédben világosan tükröződik az az aggodalom, amit minden józanul gondolkodó magyar átértzett. Károlyi elemzéséből kitűnik, hogy milyen rablóbéke állt előttünk.

„Katonák! Polgárok! Munkások! Régen vágyódtam már idejönni, hogy megköszönjem azok kitartását, akik

itt őrt állnak. Magyarország sohasem fogja elfelejteni, hogy a háború őt keserű esztendeje után a székely katonák nem mentek vissza családi tűzhelyükhöz, hanem a háború minden nyomorúságát átszenvedve volt annyi lelki erejük, hogy ismét fegyverbe álljanak az egész ország ügyéért. Itt van közöttünk Bóhm Vilmos hadügyminiszter úr, aki szocialista létére minden gondolatával azon van, hogy vissza lehessen szerezni bányáinkat és erdeinket, amelyek életet adnak elvtársainknak, a szociáldemokrata munkásságnak. A legvakmerőbb hazugság, amikor azt merik állítani, hogy a szocialisták nem éppen úgy akarják visszafoglalni elrabolt területeinket, mint minden más magyar ember, azokat a területeket, amelyeket militarista, imperialista és kapitalista államok akarnak tőlünk erőszakkal elvenni. Hiszen akkor legtöbbit éppen a munkások veszítenének, mert ők jól tudják, hogyha ezt az országot megfosztják fájától és szentől, akkor az a munkás kivándorolhat, de nem a szomszédba, hiszen körülöttünk militarista, imperialista és reakciós országok vannak. A veszedelem itt van a kapuinknál.”

Ez a beszéd tükrözi a baljós jövőt. Néhány héttel később, a tanácsköztársaság idején nyílt katonai támadás érte az országot. Ekkor már nem volt titok,

Teleki Pál

Littke Aurél

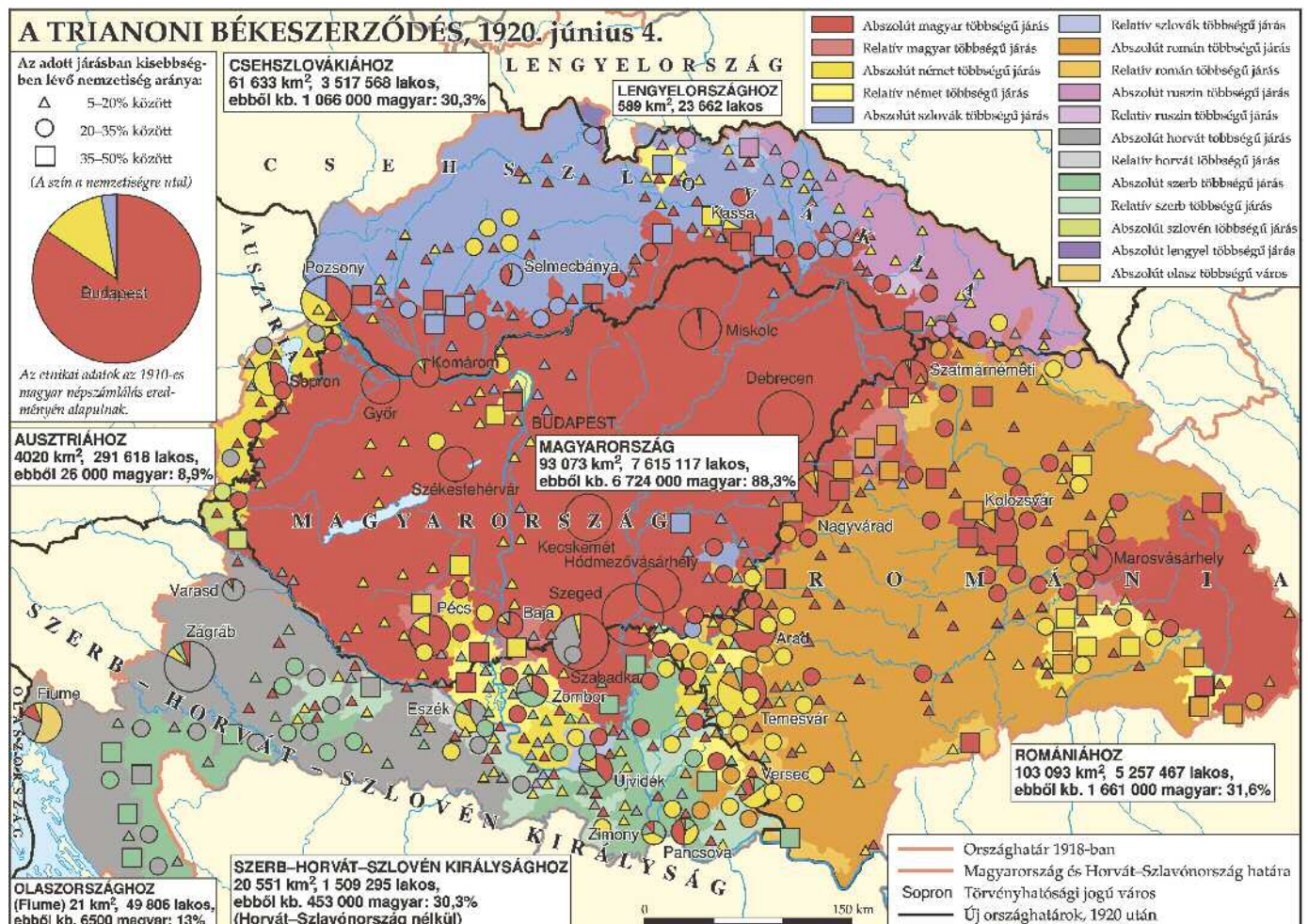

Kogutowitz Károly

hogy az Eduard Beneš által február 1-jén a párizsi békekonferencia elé terjesztett követelésekben szerepelt a Szerbia és Szlovákia között kialakítandó korridor, mely Magyarországot földrajzilag elzárta volna Ausztriától és Nyugat-Európától. A korridor megvalósulása végzetes következményekkel járt volna. A beneši követeléseket olasz és brit javaslatra elutasította a békekonferencia.

A csehek Észak-Magyarországon is mértéktelen igényekkel léptek fel. A stratégiai okokra hivatkozva általuk követelt államhatár Váctól kiindulva átvágta volna a Cserhát, a Mátra és a Bükk-hegység felezővonalát. Miskolctól Gesztelyig, Hernádtól Aszalóig igényt tartottak volna a Tokaji- és a Zempléni-hegységre. Az amerikai delegációnak köszönhető, hogy Észak-Magyarország tekintetében a csehek

mérsékelték igényeiket, és az általuk követelt területek határait északabbra tolták. Reális veszélye volt annak, hogy még nagyobb darabot hasítanak ki a történelmi Magyarország területéből. A mai államhatárokon belül található Balassagyarmat, Kisterenye, Edelény és Miskolc lakosai személyes tapasztalatokat szerezhettek a megszálló csehszlovák csapatok katonáinak viselkedéséről.

A ROMÁN MEGSZÁLLÁS

Erdélyben már megvetették lábukat a román államhatalom képviselői, és a mögöttük álló hadsereg minden ellenszegülést lehetetlenné tett. A román megszállás teljes dominanciát jelentett az élet minden területén. A közigazgatástól a sajtóig semmi nem történt a román hatalom jóváhagyása nélkül. 1919 őszén, Budapest megszállásakor a román hadsereg megkezdte a magyar gyáripar gépeinek szétszerelését és elszállítását. A pesti gyárak berendezéseit, gépeit leszerelték, s a nyomdagépektől a szivattyúig, az automobiloktól a vagonokig rengeteg értéket eltulajdonítottak. A raktárak nyersanyagait elszállították.

A csepeli Weiss Manfréd-gyárat 800 millió koronás kár érte. A Wolfner-féle börgyár 25 millió koronás kárt szenvedett. Elkobozták a vasúti kocsikat, az automobiloikat, még a lovas szekereket is elvitték. A vidéket sem kímélték, a falusi gazdaságokból az igáslovaktól a szarvasmarháig, a baromfiaktól a juhokig amit csak értek, mindent elhurcoltak.

Az Alföld lakói szenvedték el a legnagyobb károkat. A román katonák a vetőmagnak félretett búzát is elvitték, ezért veszélybe került az 1920-as vetés. Az ország legnemesebb borait adó Tokaji borvidékről több mint 20 ezer hektoliter elsőrendű minőségű bort koboztak el a gátlástalanul rekviráló tiszti osztagok.

A magyar állam és a magánszemélyek pontos kárait ma sem ismerjük, mert az eltulajdonított javakról nem készült leltár és nem adtak elismervényt. Voltak olyan illúziók, hogy az elhurcolt értékeket majd beleszámítják a győztesnek számító Romániának fizetendő jóvátételbe. A románok még a Magyar Nemzeti Múzeum kincseire is szemet vetettek. Harry Hill Bandholtz amerikai tábornok bátor fellépése akadályozta meg, hogy történelmi-muzeális értékeinket is elvigyék.

A lakosság szenvedéseit és megaláztatásait fokozták a települések közterein nyilvánosan végrehajtott botozások, melyek áldozatai között vasúti baktortól pékmesterig, kántortanítótól templomi harangozóig, gyógyszerésztől sekrestyésig minden rendűrangú ember előfordult. A tények tükrében igen furcsán hatott a román hadsereg visszavonulásakor, 1919. november 11-én kibocsátott kiáltvány. A román megszálló csapatok főpa-

rancsnoka, Märdärescu tábornok így fogalmazott: „A román hadsereg mindig arra törekedett, hogy a csapatoknak Magyarországon való jelenléte a lakosságnak a lehető legkisebb mértékben legyen terhére, és semmit el nem mulasztott a tekintetben, hogy a szenvedő lakosság sorsán segítsen.”

A visszavonuló román katonaság megrakott szekerei és a „zsákmányvonatok” szerelvényei felmérhetetlen mennyiségű magyar értéket szállítottak el Romániába. A magyar államhatalomnak pedig nem volt fegyveres ereje, hogy megakadályozza a hónapokig tartó, az egész megszállt ország-részre kiterjedő zsákmányszerzést.

FELKÉSZÜLÉS A BÉKETÁRGYALÁSOKRA

Nagyon hamar világossá vált, hogy a csehek, szerbek, románok által követt új határok – az ország területének összezsugorodása mellett – igen súlyos gazdasági következményekkel járnak. A Kárpát-medence mint természetes földrajzi egység évszázadokon át adott otthont a történelmi Magyarország lakóinak. A Kárpátok vízválasztó vonalával határolt terület olyan természetes földrajzi egység, melynek folyóvizei – a Poprád kivételével, mely a Visztula vízrendszeréhez tartozik – a Duna vízgyűjtő területéhez kapcsolódnak s a Fekete-tengerbe futnak.

A Teleki Pál, Cholnoky Jenő és Fodor Ferenc által vezetett béke-előkészítő munkacsoport heroikus munkát végzett Magyarország földrajzi egységét bemutató alkotásaiban. Részletes érvekkel bizonyították a Kárpát-medence földrajzi tényezőik által meghatározott államegységét. Kiemelték azt a történelmi tény, hogy Európában nincs állam, amelynek határai olyan állandóak, tartósak lettek volna, mint éppen Magyarorszáé.

Szerencsésnek tűnő elgondolás volt, hogy a magyar szempontokat külföldi tudósok véleményével támasztották alá. Idézték a jeles francia geográfusnak, Elisée Reclus-nak [ejtsd: röklű] a *Nouvelle Géographie Universelle* harmadik kötetében megjelent gondolatát: „Magyarországnak és Erdélynek megvan az a rendkívüli előnye, hogy reális geográfiai egészet alkotnak. [...] A magyar királyság egyike Európa leg-egységesebb és legkompaktabb részeinek. Magyarország a kontinens közepén majdnem szabályos tojásdad alakú

síkságcsoport, körülveve hegykoszorúval. [...] Aggodalommal kell a jövőbe tekintenünk, amikor majd Európa dunai részében az egyensúly megbomlik. De, bármi legyen a keleti országok sorsa, az a nemzet, amely a Kárpátoktól körülvevett óriási aréna területén rendezkedett be, mindig a legnagyobb mértékben befolyással lesz arra a területre, amelyet meghódított és megvédelmezett. Az emberiség jövőjére nézve jó, hogy Európában egy ilyen jelentős részében nem árjához erősen csatlakozott nép játssza a főszerepet. [...] A magyaroknak voltak gyöngye napjaik. De szomszédjai közül melyik mérkőzhetnék vele értelmesség, hősiesség és szabadságszeretet tekintetében?”

A VÍZRAJZI EGYSÉG FELDARABOLÁSA

Magyarország domborzata és vízrajza olyan egység, melynek az államhatárokkal való feldarabolása hidrográfiai szempontból is komoly kockázatot jelent. A vízgyűjtő és árvízi területek egységes kezelésének elve nemcsak közlekedési, hanem árvízvédelmi megfontolások miatt is fontos. A Körösök, a Szamos, a Maros forrás- és torkolatvidékének államhatárokkal történő elválasztása elszakította Magyarországtól az árvízvédelmi gátakat, s az árvédelmi és vízerőtársulatok területéből összesen 150 000 hektárt veszített az ország. Az árvízvédelmi társulatok területének felszabdálása, a gátrendszerek és a csatornák egységes kezelésének megszüntetése igen veszedelmes helyzetet idézett elő.

Az árvízlevezető csatornák karbantartása olyan állam jó szándékától vált függővé, melynek érdekei nem estek egybe Magyarország érdekeivel. Jelentős csapadék esetén a Kárpátokból lezúduló víz elsődlegesen a magyar Alföldön járt káros következményekkel. Megjegyzendő, hogy északon az Ecse-di-láp és a Szamos bal parti szabályozó- és árvízvédelmi társulat 93 200 hektárnyi területéből 52 000 hektár került idegen fennhatóság alá.

A Kárpátokból kivágott fát vízi utakon úsztatták az Alföldre. A Felvidék és Erdély faanyagának jelentős része az új határok megvonásával már nem juthatott el akadálytalanul sok évszázadon át megszokott rendeltetési helyére. Az Alföldön a Tisza titeli torkolatáig egységes elvek és árvízvédelmi rendszerek alkalmazásával lehetett fenntartani a ha-

józást és megvédeni a termőterületeket az árvizek pusztításaitól.

A folyóvízhálózat egységes kezelése olyan követelmény, mely a vízgyűjtő területeken élő lakosság élet- és vagyonvédelme szempontjából is kiemelt fontossággal bír. A folyóvizek forrásvidékének elszennyezése az alsóbb szakaszokra gyakorolt káros hatások miatt különösen sok problémát okozott a későbbi évtizedekben. Ha a Kárpátok hegyei között hulló jelentős mennyiségű csapadékról a határon túli területek meteorológiai szolgálatai nem adtak időben jelzést, csak késedelmesen tudták megkezdeni az árvízvédelmi intézkedéseket a magyar Alföld vízgyűjtő területén. A Felvidéken a Duna bal parti mellékfolyói – a Vág, a Nyitra, a Zsitva és a Garam teljes vízgyűjtő területe –, valamint az Ipoly jobb parti mellékfolyói kerültek csehszlovák fennhatóság alá.

A vízrendezési és árvízvédelmi problémákhoz kapcsolódtak az erdős területek, melyeknek túlnyomó része szintén a trianoni határokon túlra került. A magyar igényekhez szükséges fűtőanyag, a keményfa túlnyomó része a Felvidékről és Erdélyből származott. A háztartási fűtőanyag, a szerszámfa és a vasúti talpfa anyagának biztosítása az erdős területek elszakításával

igen nehezzé vált. A faanyag az ország belsejébe szállításához a Kárpátok folyói természetes és olcsó vízi utat biztosítottak. Magyarország számára Erdély elvesztése jelentette az egyik legnagyobb problémát. A Kaán Károly által irányított, európai színvonalú erdőgazdálkodás eredményeit külföldön is nagyra becsülték. Az országhatárok megváltozását követően az erdőgazdálkodást és a folyószabályozást igen súlyos veszedelem fenyegették. A Romániához került területeken bekövetkezett mértéktelen erdőirtás nemcsak ökológiai következményekkel járt, hanem a felszíni vízfolyást is kártékonyan befolyásolta.

Érdekes a konkrét adatok tükrében felidézni a veszteséget. Magyarország erdőterülete 1913-ban 7 400 000 hektár volt, melyből 3 661 000 hektár bükk- és lombérfő, 1 964 000 hektár tölgyerdő és 1 775 000 hektár fenyőerdő. A faexportból származó bevétel 76 millió koronára rúgott, a tűzifakivittel együtt 80 millió koronát jelentett.

Az erdőségekhez kapcsolódó papírgyárak termelési értéke 35 millió koronát tett ki 1913-ban, az utolsó békeévet. Az országcsönkítés szomorú következményei közül is kirívó az erdőt és a papírgyárakat ért veszteség. Az új államhatárokon belül az eredeti er-

dőterületnek mindössze 13,4%-a maradt meg. A határvonalon belül maradt papírgyárak termelési értéke az 1913. évi termelésnek csupán 1%-át jelenti.

A LEGNAGYOBB ARÁNYÚ TERÜLET- ÉS NÉPESÉGVESZTESÉG

A trianoni békediktátum legnagyobb és következményeit tekintve legsúlyosabb traumáját mindenekelőtt a terület- és népességvesztés mérlegén mérték. Elsősorban emiatt vált a trianoni békeszerződés az egész magyar társadalom közös fájdalomává. Az eredetileg – Horvátország nélkül – 283 ezer négyzetkilométernyi Magyarország területe 93 ezer négyzetkilométerre csökkent, azaz területének több mint kétharmadát elveszítette! A népességvesztések hasonlóan súlyosak voltak. A lakosságszám 18,2 millióról 7,6 millió főre csökkent.

A Statisztikai Hivatal adatai szerint Ausztriához került 4026 négyzetkilométer és 292 ezer lakos, köztük 64 646 magyar, Csehszlovákiának jutott a Felvidék 63 004 négyzetkilométernyi területe 3,5 millió lakossal, köztük 1 084 000 magyarral. Jugoszláviához került 63 497 négyzetkilométer,

1,6 millió lakos, köztük 563 545 magyar, Romániához pedig 102 181 négyzetkilométer 3,5 millió lakossal, közülük 1 704 851 volt magyar anyanyelvű. Románia nagyobb területéhez jutott, mint a megmaradt Magyarország teljes államterülete. Az ezeréves Magyarország államhatárai Európa legáltalán-
dóbb szárazföldi határai közé tartoztak. Európában a Kárpát-medencéhez hasonló természeti egységnek a Skandináv-félszigetet, az Ibériai-félszigetet és az Appennini-félszigetet tekinthetjük, viszont ezeken a területeken az elmúlt ezer évben számos állam létezett, többször változtatott határokkal.

A trianoni döntés egy soknemzetiségű országból több soknemzetiségű országot kreált, s újabb viszálykodások magvait vetette el.

Furcsa és érdekes párhuzam, hogy sem az Amerikai Egyesült államok, sem Oroszország képviselői nem írták alá a trianoni békeszerződést, pedig mindkét állam résztvevője volt az első világháborúnak. A két világhatalom távolmaradása a tényeken nem változtatott. Az ország haderejének létszámát 35 ezer főben határozták meg, a fegyver- és hadianyaggyártást szigorúan korlátozták s katonai ellenőrző bizottságot küldtek ki a rendelkezések betartása érdekében. A döntéshozók már 1920-ban tudatában lehettek annak, hogy a trianoni békeszerződés igazságtalanságai egy újabb háború csíráját rejtik magukban.

Rónai András földrajzprofesszor az 1947-es párizsi békeszerződés megkötése előtt a francia fővárosban személyesen találkozott az 1920-as trianoni békeszerződés előkészítésének egyik szakértőjével, Emmanuel de Martonne francia földrajzprofesszorral. Ő volt a francia külügyminisztérium és az antant békefeltételeket szövegező bizottságának délkelet-európai földrajzi és népességi szakértője, majd a párizsi Sorbonne Egyetem Földrajzi Intézetének vezetője. Rónai András átadta neki a *Közép-Európa Atlaszt*, mely kilenc álmnyelven és statisztikai adatok százazreinek feldolgozásával mutatta be a térség reális földrajzi, gazdasági, közlekedési, népességi viszonyait. Két nap múlva ismét találkoztak. De Martonne elismerte, hogy 1919-ben ő hitelesítette a román térképeket és statisztikákat, melyek egy részéről később kiderült, hogy hamisak voltak. De Martonne mentegetőzve kijelentette, hogy nem a tények, a statisztikák és a térképek adatainak mérlegelése alapján,

hanem az erő- és érdekviszonyok szerint született meg a trianoni békeszerződés.

A MEZŐGAZDASÁG VESZTESÉGEI

A trianoni békediktátum nagyon hátrányosan érintette hazánk mezőgazdaságát. Az alapvetően agrárjellegű ország e téren is súlyos veszteségeket szenvedett el. Elvesztettük a búza vetésterületének 54,3%-át, a rozsnak 37,1%-át, az árpáéknak 52,7%-át, a zabénak 67,8%-át, a kukoricáéknak 65%-át, a burgonyáéknak pedig 60,9%-át. Veszélybe került az ország gabonatermelése, a lakosság kenyérellátása. Az utolsó békeévben hazánk 10,5 millió mázsa gabonát exportált. Az exportlehetőségek a trianoni békeszerződéssel 40%-ra csökkentek. Az ország kukoricatermesztése az 1914. évi statisztika szerint 4 3769 100 mázsa volt. E mennyiség negyven százaléka származott az Alföldről.

Komoly problémákkal került szembe a sertésenyésztés, hiszen a takarmány jelentős része elveszett. A Bácska és Bánát elcsatolásával súlyos csapás érte a malomipart. Érzékeny veszteségeket szenvedett a mezőgazdaság is: a szántók 42,9%-a, a kertek 25%-a, a rétek 25,1%-a, a legelők 30,5%-a, a nádasok 54%-a és a szőlőterületek 68,4%-a maradt a határokon belül. A legjelentősebb és legértékesebb borvidékeink megmaradtak, pl. a tokaji termőtáj egy kis része Csehszlovákiához került, ami mind a mai napig konfliktust okoz a névhasználatot illetően. Az a tény, hogy termőterületeket és piacokat vágtak el a határok, mindkét oldalon káros következményekkel járt.

VESZTESÉGEK A KÖZLEKEDÉSBEN

A trianoni országhatárok megfosztották Magyarországot vasút- és közúthálózatának jelentős részétől. A vasúti csomópontok egy része a határon kívülre került. Az akkor legnagyobb számú vidéki városok – Pozsony, Kassa, Kolozsvár, Brassó, Temesvár, Szabadka – mind-mind idegen állam fennhatósága alá kerültek.

A békeszerződés a gazdasági szükségletekre tekintet nélkül számos szárnyvonalat vágott ketté. A Bánréve–Dobsina, a Szatmárnémeti–Fehér-

gyarmat, a Gyula–Simonyifalva, a Körmen–Muraszombat, valamint a Körmen–Németújvár és a Szombathely–Pinkafő vonal szinte teljesen használhatatlanná vált.

Az Ipoly mint természetes határ kijelölésével olyan bazaltbányák kerültek csehszlovák területre, melyek azelőtt ellátták az államvasutakat és az alföldi közutakat zúzott kővel és Budapest közútjait járdakővel.

Magyarország legsúlyosabb veszteségei közé tartozik, hogy elvesztette egyetlen tengerpartját és kikötővárosát, Fiumét. Az 1867-es kiegyezést követően Magyarország óriási összegeket költött a Fiumébe vezető utakra és vasutakra. A vasútra több mint 150 millió koronát, a fiumei vasúti berendezésekre, darukra és raktárakra 50 millió koronát, a kikötő építésére 60 millió koronát. A Fiuméhez kötődő árami hajózási társaságok évi 6-8 millió koronát kaptak szubvencióként. Az ország vasúthálózatának hossza 21 ezer km-ről 8 ezer km-re csökkent.

Az 1867 utáni fejlesztések látványos eredményeket produkáltak. 1868-ban mindössze 23 millió korona volt a kikötő éves áruforgalma, az utolsó békeévben, 1913-ban már elérte a 478 millió koronát. Fiume jelentőségét érzékelteti, hogy a behozatalból 28%-kal, a kivitelből mintegy 40%-kal részesedett. Fiume lakosságának is érdeke volt a Magyarországhoz tartozás, hiszen Olaszország esetében Trieszt, Jugoszlávia esetében Dubrovnik, Split és Zadar jelentett komoly konkurenciát. Hazánk Adria-tengerre vezető kijáratának elcsatolása a világkereskedelemben vezető kapu elvesztését is jelentette.

VESZTESÉGEK ERDÉLYBEN

Az 1918. december 1-jén és 2-án Gyulafehérváron tartott román népgyűlés résztvevői kinyilvánították a Romániához tartozás szándékát. A de facto a román hadsereg által megszállt Erdélyben megkezdtek a román közigazgatás kiépítését. A megyékben megjelentek a román államhatalom képviselői, a prefektusok, akik a magyar intézmények vezetőitől, majd az alacsonyabb rangú hivatalnokoktól, állami alkalmazottaktól a román király iránti hűség eskü letételét követelték. Ezt ezrelv tagadták meg a magyar közalkalmazottak, akik ezért állásvesztéssel fizettek, s mivel nem kaptak más alkalmazást, megélhetés híján vagyoniukat, há-

zaikat, lakásaikat elhagyva az anyaországba menekülésre kényszerültek.

A magyar pénzüzeteket, bankokat kötelezték a román hatóságok, hogy pénzforgalmukról, a befizetésekről és az átutalásokról személyre szóló, napi, heti és havi lebontásban küldjenek kimutatást, hogy ilyen módon is ellenőrizhessék a magyarok anyagi helyzetének változásait. A román bankokat nem kötelezték ilyen kimutatások készítésére.

A gyárak, üzemek, fatelepek, vasútállomások, vízművek, tanintézmények vezetőiről, majd alkalmazottairól tételes, név szerinti kimutatásokat kértek, s megkezdtek a magyarok lecserélését románokra, ami nem volt könnyű feladat. A vasúti bakter is megbízhatat-

lannak számított, ha magyar volt. Súlyos emberi drámákat jelentett az egyetemi, középiskolai és elemi iskolai tanárok elűzése, mivel diákok ezrei maradtak megszokott és kedvelt tanáraik nélkül a tanítási évben.

Az 1913–14-es tanévben 2663 elemi iskola működött Erdélyben. Ezek közül az állam 726-ot, a községek 162-t tartottak fenn, a többit pedig a római katolikus (186), a református és unitárius (180), az evangélikus (254), a görög katolikus (1120) és az izraelita (35) egyházak.

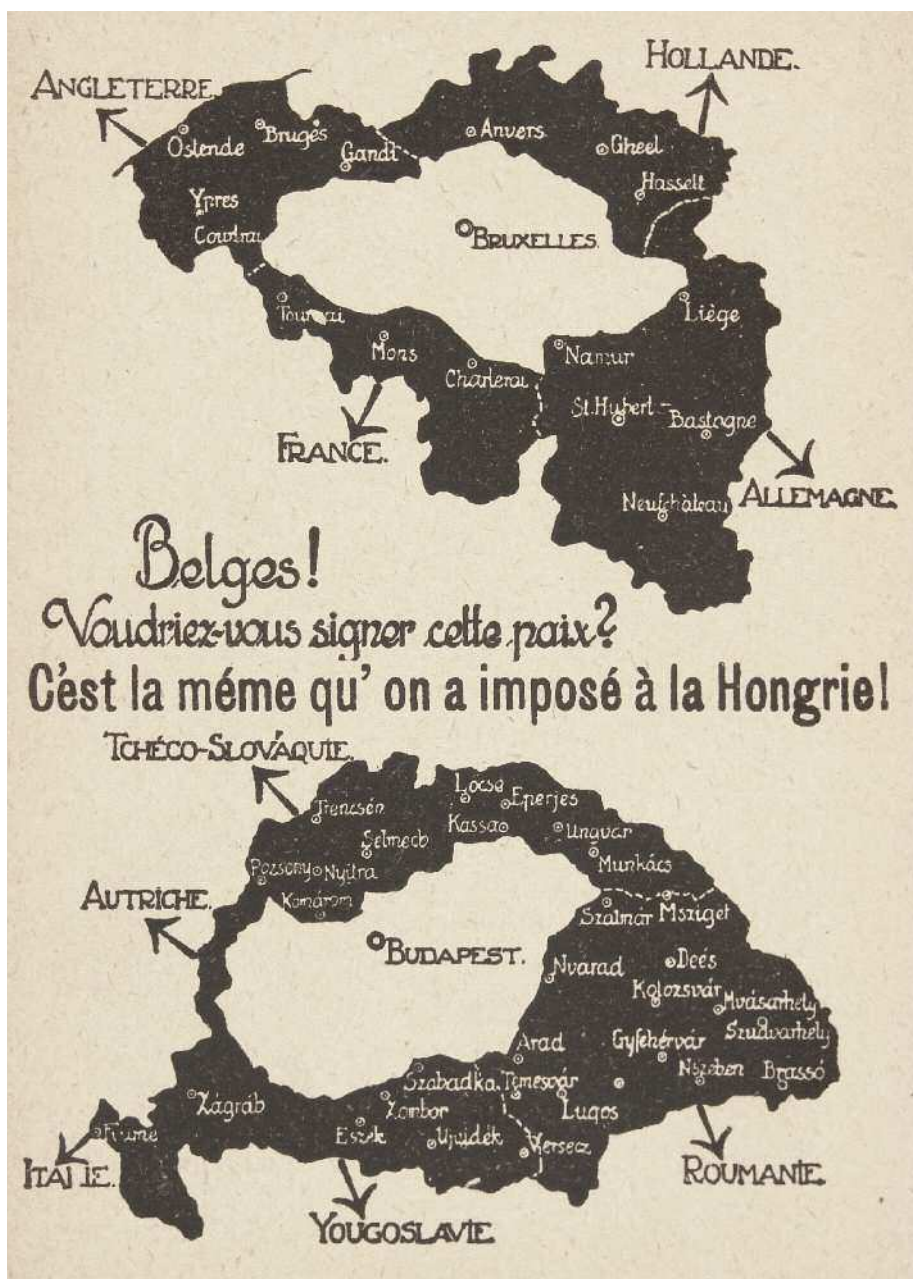
Kórházi orvosok, gyógyszerészek vesztítették el megélhetésüket úgy, hogy állásukat sokszor hónapokig nem tudták román orvossal, patikus-sal betölteni. Cholnoky Jenő földrajz-

professzor – aki hazájához hűséges magyar állampolgárként megtagadta az eskü letételét a román királyra – megalázó körülmények között kényszerült elhagyni kolozsvári egyetemi katedráját. Vasúti tehervagonban, családjával, kisgyermekével sürgősen kellett távoznia, hátrahagyva egy termékeny, munkával töltött élet számos értékét. Emlékirataiban megrendítően örökítette meg az impériumváltás általa megélt, nyomasztó eseményeit.

Azon tanárok helyzete volt a legszomorúbb, akik állásuk megtartása reményében letették a hűségesküt a román hatalomra, s ezt követően bocsátották el őket. Az ő sorsuk volt a legmegalázóbb, mert később települtek át, amikor már betöltötték az álláshelyeket, s őket, az „érdekből felesküdteteket” Magyarországon sokan oportunista, gyáván megalkuvó „hűtlen árulónak” tekintették. Többen csak fizikai munkásként tudtak megélhetést találni, s éveken át nincstelenül, igen szűkös körülmények között tengődtek. Erdélyben egy falusi tanító megbecsült, úrnak számító ember volt, aki Magyarországra áttelepülve egzisztenciális értelemben gyakran senkivé vált, s újra kellett építenie az életét a semmiből. Erdélyben az otthon maradás és a megmaradás dilemmái családok százazezreinek életét határozták meg.

A NEMZETISÉGI ELV ÉS A KISEBBSÉGI JOGOK

A trianoni békeszerződés értelmi szerzői és kikényszerítői a nemzetiségi elveket sem alkalmazták következetesen. Az etnikai elvet nem tekintették irányadónak, és elutasították az elcsatolni kívánt országrészekben tartandó népszavazásra irányuló javaslatot. Egyetlen kivétel volt, mely Nyugat-Magyarországot, pontosabban Sopront és nyolc közeli falu lakosait érintette. Az 1921. október 11–13. között Velencében lebonyolított tárgyalások eredményeként gróf Bethlen István miniszterelnöknek és gróf Bánffy Miklós külügyminiszternek sikerült elérnie, hogy antantellenőrzés alatt népszavazást rendeltek el a kérdéses terület hovatartozását illetően.

Ha a trianoni békét Belgiumra szabták volna...

Az Ausztria és Magyarország között zajló disputa tétje Sopron és környéke birtoklása volt, de egyben példát is adott a valódi népakarat érvényesítésére. A népszavazást 1921. december 14–16. között bonyolították le. A 24 072 szavazópolgárból 15 343 úgy döntött, hogy Magyarországhoz kíván tartozni. Az Ausztriához tartozás érdekében mindössze 8277 voksot adtak le, s 502 szavazat érvénytelen volt. Így 73%-os többséggel a lakosság úgy határozott, hogy Sopron és környéke kerüljön vissza Magyarországhoz.

A trianoni békeszerződést követően Pécs és Baranya megyében szerb katonaság állomásozott, s a megszállt területeket 1918. november 14-től szerb kormánybiztos igazgatta. A délszláv állam csak több mint egy esztendővel a trianoni békeszerződés aláírása után, a Nagykövetség Tanácsának utasítására hagyta el a trianoni békeszerződésben is magyar területnek minősített országrészt.

Az antanthatalmak döntéshozói nem tartották indokoltnak népszavazás tartását a Felvidéken, Erdélyben és a Délvidéken. Attól féltek, hogy a helyi népakarat másféle eredményt hozhat, ami sértheti a csehek, a románok, a szerbek előzetesen már akceptált érdekeit. De facto a kérdéses területek már idegen megszállás alatt voltak, s idegen közigazgatás rendezkedett be, melynek működését megzavarhatta volna egy népszavazás kiszámíthatatlan eredménye.

Az impériumváltás temérdek egyéni sérelmet okozott. Családok százazreinek sorsát nehezítette meg, korlátozva megélhetésüket, munkafeltételeiket. A területelcsatlakozásokhoz kapcsolódó kisebbségvédelmi rendelkezéseket az új államok vezetői csak szavakban ismerték el, a hétköznapi gyakorlatban viszont nem tekintették irányadónak.

MIÉRT KELLETT MÉGIS ALÁÍRNI?

Miért kellett aláírni ezt a szerződést, melyet a magyar társadalom egésze keserű fájdalommal és dühödt tiltakozással fogadott? Mindenekelőtt azért, mert az aláírás megtagadása esetén Magyarország teljesen elszigetelődött volna. Szülőföldjüktől távoli táborokban hadifoglyok százezrei sínylődték, s az aláírás megtagadása esetén semmilyen esélyük nem lett volna, hogy ha-

zájukba visszatérhessenek. A népek közösségéből kirekesztett Magyarország teljesen életképtelen páriává vált volna.

Külföldön nem fogadták volna el a magyar úti okmányokat, útleveleket, iratokat, s teljes zár alá vették volna az összes, külföldön fellelhető magyar állami vagyont, a követségi épületektől a vasúti kocsikig. Nem fogadták volna el a koronát mint fizetőeszközt. Nem továbbították volna a magyar postabélyegzővel ellátott leveleket. Nem lett volna mód külkereskedelemre, s Magyarországról nem utazhattak volna külföldre a magyar állampolgárok. Az aláírók, Benárd Ágost és Drasche-Lázár Alfréd 1920. június 4-én ezért tették kézjegyüket a kényszerdiktátum hivatalos okmányára a Nagy-Trianon palotában. Az aláírás megtagadásával mi magunk szorítottuk volna meg azt a halálos hurkot, melyet mások tettek a nyakunkba – nem előzmények nélkül –, de amelytől a magunk erejéből nem tudtunk volna megszabadulni.

A békeszerződések előkészítésén dolgozó magyar tudósok minden tőlük telhetőt megtettek azért, hogy a Kárpát-medence földrajzi egységét és ezeréves államterületét megóvják a feldarabolástól. Nem rajtuk múlt, hogy ez az eredmény született. Felkészültségük és a több ezer oldalt kitevő jegyzékek és térképmellékletek tudományos értéke ma sem tagadható. A Teleki Pál és Cholnoky Jenő vezette béke-előkészítő tudományos iroda által publikált francia és angol nyelvű kötetek a mai napig forrásértékűek. Az Ádám Magda és Cholnoky Győző által 2000-ben publikált *Trianon – A magyar békeküldöttség tevékenysége 1920-ban* című, több mint félezer oldalas kötet meggyőző tanúbizonyság arra, hogy a magyar béke delegáció tagjai és a mögöttük álló kutatók mindent megtettek, amit az adott körülmények között tenni lehetett.

A trianoni terület- és lakosságvesztések, valamint a hozzájuk kapcsolódó egyéb káros következmények és emberi drámák a magyarság minden rétegét fájdalmasan érintették. Társadalmi helyzetre, vagyoni körülményekre, világnézetre, pártállásra, foglalkozásra tekintet nélkül a nemzet egésze igazságtalannak és elfogadhatatlannak tartotta a békediktátumot. A szellemi élet számos kiválósága, így Babits Mihály, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Krúdy Gyula, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád verseikben fejezték ki tiltakozásukat. A második világhá-

ború után József Attila *Nem! Nem! Soha!* című költeményét évtizedeken át elhallgatták, pedig az 1922-ben általa versben megfogalmazott elkeseredés és életérzés milliók lelkében kelteztetett visszhangot.

A magyarok Csonka-Magyarországot nem tekintették örök érvényűnek, s nem nyugodtak bele az államterület kétharmadának elvesztésébe. Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna megrendítő *Hitvallását* negyedszázadon át az ország minden iskolájában minden gyerekek megtanították. A történelmi Magyarország térképei ki voltak függesztve a közintézményekben, a hivatalokban, mert emberek milliói hittek abban, amit Herczeg Ferenc, az írófejedelem megrendítően fogalmazott meg: *„Úgy sohasem fordulhat a világ, hogy a szívünkben is lemondjunk ezer éves örökségünkéről.”* Az tény, hogy a közös identitástudat szellemi kincsait, a lelkekben megmaradó összetartozás érzését nem lehet erőszakkal diktált kényszerhatárokkal feldarabolni. Ezt a véleményt nemcsak a Kárpát-medencében, hanem távoli világrészekben, emigrációban élő magyarok is magukénak tekintették Kanadától Argentínáig, Dél-Afrikától Ausztráliáig.

A Kárpát-medence természeti egységének gondolata jelent meg az Ausztráliában élő és tevékenykedő Földváry Gábor geológusprofesszor angol nyelvű, *Geology of the Carpathian Region* című földtani monográfiájában, mely 1988-ban a World Scientific Kiadónál Szingapúrban, New Jersey-ben, és Hongkong-ban látott napvilágot. A szerző e sorok írójának a Sydney-i Egyetemen megjegyezte: azért írta meg több mint félezer oldalas monográfiáját, mert úgy vélte, a nemzetközi tudományos világban is tudatosítani kell, hogy a Kárpát-medencét illetően a földtani, őslénytani, kőzet- és ásványtani érvek is azt bizonyítják, hogy a természet törvényei megerősíthatatlanok. A Kárpát-medence természetföldrajzi, hidrográfiai egysége megkérdőjelezhetetlen, s valamennyiünk, nemcsak magyarok, hanem szlovákok, ukránok, románok, szerbek, horvátok közös érdeke – határokon innen és túl –, hogy ezt a szempontot ne hagyjuk figyelmen kívül. ♦

A szerző geográfus, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója